

DOĞU VE BATI ESTETİĞİNDE ANLAM ARAYIŞI: WABİ SABİ VE SPREZZATURA İLİŞKİSİ

Rasim BAŞAK

Doç. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, rasimbacak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6941-440X

Başak, Rasim. "Doğu ve Batı Estetiğinde Anlam Arayışı: Wabi Sabi ve Sprezzatura İlişkisi". ulakbilge. 69 (2022 Şubat): s. 161–179. doi: 10.7816/ulakbilge-10-69-06

ÖZ

Kusursuzluk algısı insan duyularında bir şeylerin normal ve doğal olmadığı, bir şeylerin otantik olmadığı hissini uyandırır. Bu sebeple, kusursuzluk genellikle şüphe duygusu oluşturur. *Sprezzatura*, sünî güzellik algısını bozan dengeleyici bir güç veya etki olarak düşünülebilir. Hedonizmin, varoluş krizi ve depresyona dönüşebildiği yaygın bir görüştür. 16. yy'da *Rikyū*'nun yapılandığı çay ritüeli yaşamı ve varoluşu algılamaya ve tefekküre yönelik bir felsefe üzerine kurulmuştur. *Zen* felsefesi üzerine yapılandırılmış bu ritüel bütünündeki dinginlik, *Wabi Sabi* ruhunda felsefi bir idrak, bir tefekkürdür. Doğayla ve varoluşla bütün sadeliğiyle bütünleşmeyi kapsayan *Wabi Sabi*, her türlü yapmacıklıktan ve zorlamadan uzak bir uyum gerektirir, bu yönüyle de *sprezzatura* ile benzerlikler gösterir. Basitlik, sadelik, mütevazılık, kusurluluk, otantiklik, asimetri gibi *Wabi Sabi* değerlerinin genel olarak varoluşsal gerçekliğin ifadeleri olduğunu ve *sprezzatura* ile benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu araştırma; Japon *Wabi Sabi* estetik anlayışı ile bir Rönesans sanatsal kavramı olan *sprezzatura*'yı üslup özellikleri, kökenleri ve felsefeleri bağlamında incelemektedir. Olgubilim modelinde yapılandırılan araştırmada, analiz yöntemi olarak kavramsal söylem analizi ve tarihsel içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada, ilişkili kavramlar olarak, Stoik felsefe, *Janteloven* ve *minimalizm* bağlantılı olarak incelenmiştir. Araştırma, Uzakdoğu felsefesinde önemli bir estetik anlayış olan *Wabi Sabi*'nin tamamıyla Batı estetik normlarından kopuk olmadığını, özellikle *sprezzatura* temelinde estetik ve felsefi bağlantılar içerdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Minimalizm, janteloven, budizm, zen, stoik

Makale Bilgisi:

Geliş: 3 Ocak 2022

Düzeltilme: 20 Şubat 2022

Kabul: 22 Şubat 2022

Giriş

Batı kültürü kusursuzluk, simetri, oran gibi formal özelliklere çok önem verirken, bu estetik anlayışının altında yatan şeyin; evrenin matematiğine duyulan hayranlık ve saygı, evrenin mükemmeliyeti ve sonsuzluğuna olan hayranlık olduğu düşünülebilir. Batı ile kıyaslandığında Japon estetik anlayışının çok farklı olduğu görülür. Bu farklılığın temelinde yer alan önemli kavramlardan biri ise Batı dillerinde hiç bir karşılığı olmayan *Wabi Sabi*'dir. *Wabi Sabi* geçici olanın, kusurlu olanın, rustik olanın ve melankolinin güzelliği ile ilgilidir (The School of Life, 2015). *Wabi Sabi* estetik anlayışında güzellik, genç ve kusursuz olanda değil; geçici, kırılğan, kırıklıkları olan, yaşlanmış, eski, mahcup ve mütevazı olanda aranır. *Wabi Sabi* anlayışında, kendine has bir şekilde yaşlanmış olan, eskimiş olan ve yaşanmışlık işaretleri taşıyan şeyler güzeldir. Bu anlamda nesnelere ve insana kişilik kazandıran kusurları gizlemektense, onları böylece kabul etmek, onların değerini bilmek gerekir.

Batı kültürü çoğu zaman, simetri, matematiksel güzellik anlayışı, formalizm ve mükemmeliyet saplantısı ile ilişkilendirilirken; kusurlarda güzellik arayışı, eskimiş olanda güzellik arayışı, yaşlanmış olanda güzellik arayışı gibi kavramlar Batı kültürü ile pek ilişkilendirilmez. Ancak, Antik Yunan'dan itibaren başlayan ve Rönesans'da devam eden *paragone* tartışmaları geleneği detaylı incelendiğinde Batı estetik normlarının sığ, biçimci bir güzellik anlayışına dayalı olmadığı açıktır. Özellikle, Rönesans İtalya'sında ortaya çıkmış olan *sprezzatura* kavramı, *Stoik* gelenekle ilişkilendirilebilecek minimalist anlayış ve İskandinav estetiğinde önemli etkisi olan *Janteloven* kavramları incelendiğinde, *Wabi Sabi* anlayışının sanıldığından çok daha evrensel olduğunu söylemek mümkündür.

Yöntem

Araştırmanın amacı, Uzakdoğu felsefeleri ile ilişkili, yerleşik bir estetik kavram olan *Wabi Sabi* ile Rönesans sürecinde İtalya'da ortaya çıkmış, Batı estetiğinde önemli bir kavram olan *sprezzatura* arasındaki felsefi-kavramsal ilişkileri ortaya koymaktır. Özellikle *sprezzatura* kavramı yaygın olarak bilinmediğinden, *Wabi Sabi* kavramının Uzakdoğu felsefesine has estetik bir kavram olduğu görüşü hâkimdir. Bu bağlamda felsefi kavram analizleri, söylem analizleri, görsel içerik analizleri ve tarihsel içerik analizleri aracılığıyla olgular arasındaki ilişkiler bütünü incelenmiştir. Bir estetik ve felsefi kavram olarak *Wabi Sabi* ve bir Rönesans estetik kavramı olarak *sprezzatura*, sosyolojik, kültürel, tarihsel, estetik ve felsefi boyutlarıyla incelenmiş ve kıyaslanmıştır. Temelde iki kavram üzerinden yapılandırılan araştırma, *Stoik* felsefe, *İslam tasavvuf felsefesi*, *minimalizm* ve *Janteloven* gibi ilişkili kavramları da dikkate almıştır.

Araştırma Soruları

1. *Wabi Sabi* ve *sprezzatura* kavramları arasında felsefi anlamda nasıl bir ilişki vardır?
2. *Wabi Sabi* ve *sprezzatura* kavramları arasında estetik anlayış bakımından nasıl bir ilişki vardır?

Araştırma Deseni

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan olgubilim modelinde yapılandırılmıştır. Estetik kavram analizleri, söylem analizleri, tarihsel içerik analizleri ve görsel içerik analizleri, analiz yöntemi olarak kullanılmış, olgular arasındaki ilişkiler bütünü incelenmiştir. *Wabi Sabi* ve *sprezzatura* kavramları temelinde yapılan analizlerde felsefi kavramlar ve söylemler, görsel ifadeler ve estetik manifestolar incelenmiş ve araştırma soruları doğrultusunda muhtemel ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Görsel içerik analizleri ve felsefi söylemler bağlamında *Wabi Sabi* ve *sprezzatura* kavramlarının estetik nitelikleri ve tasarım karakteristikleri kıyaslanmıştır. İçerik analizleri aracılığıyla, üslup özelliklerinin sürekli kıyaslanmasıyla, felsefi ve estetik prensipleri ve alt yapıları arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Estetik prensiplerin ve gözlemlenen tasarım özelliklerinin olgubilim temelinde kavramsal analizleri, doğrudan ve dolaylı ilişkiler göstermektedir. Bu ilişkiler, *Wabi Sabi* ve *sprezzatura* kavramlarının da ötesinde, İskandinav ülkelerinde yerleşik sosyal konformite kuralları bütünü olan *Janteloven*, *Stoik* felsefe ve oldukça popüler bir tasarım anlayışı ve hayat tarzı haline gelmiş olan *minimalizm* arasında da görülmektedir.

Estetik kavramlar, Felsefi söylemler, görsel ifadeler ve estetik sistemlerin dışavurumsal manifestoları incelenirken temsili örneklem yaklaşımı ile felsefi ve estetik kavramlara ilkesel olarak örnek teşkil eden veriler üzerinden analizler yapılmıştır. *Wabi Sabi*'yi oluşturan biçimsel detayların arkasında yatan felsefi alt yapısı bu bağlamda ilgili bölümlerde detaylı olarak açıklanmıştır.

İçerik analizi, araştırma konusunu oluşturan estetik anlayışların özünü teşkil eden karakteristik niteliklere odaklanmıştır. Bundan dolayı, kritere dayalı örneklem yöntemiyle tarihsel literatürde belirginleşmiş üslup özellikleri temelinde analizler yapılmıştır. *Wabi Sabi* gibi, objelerin ortak deneyimlerin merkezinde olduğu bir estetik anlayışta kültürel olarak yapılandırılmış üslup özellikleri olgubilim yaklaşımı bakımından yüksek bir öneme sahiptir. Örneğin, çay seremonilerinde kullanılan nesnelerin özellikleri ve detayları, dünya görüşümüz, ideolojimiz ve felsefemiz gibi değişkenlerin etkisi altında sürekli olarak şekillenmektedir. Benzeri şekilde, *Wabi Sabi* bağlantılı nesnelerin üslup özellikleri ve nitelikleri; dünyaya nasıl baktığımız, onu nasıl deneyimlediğimiz ve iletişim süreçlerimizde bu nesnelerin hayatımızdaki yeri üzerinde belirleyici etkiye sahip olabilirler. Bu bağlamsal örgüde, *Wabi Sabi* ve *sprezzatura* kavramları; estetik anlayışları ve üslup özellikleri, felsefi, sosyolojik, tarihsel ve kültürel bağlantıları temelinde incelenmiş ve kıyaslanmıştır.

Wabi Sabi

Tarihsel olarak *Wabi Sabi*, Budist felsefe ile ilişkilendirilir. Budist felsefede bilgelik; geçici olan, kusurlu olan, mütevazı olan şeyleri kabul edip, onlarla huzur bulmaktan geçer. *Wabi Sabi* aynı zamanda Çin'deki Taocu felsefe ile de ilişkilendirilir. Taocular, insanların hayatını yönlendiren doğadaki bir güç olarak inandıkları *Tao*'ya yakın yaşamayı tercih ederlerdi. Çinliler'e göre *Tao*, sürekli akan bir nehir gibi akışkan, ancak çeşitli formlarda değişken bir akış süreci gösteren doğanın bir gücüdür. *Tao* inancında, doğada sabit kalan, değişmez olan, biçim ve form değiştirmeyen, akışkan olmayan hiç bir şey yoktur. *Zen* ve *Wabi Sabi* daha sonraları bu spiritüel gelenekten *Song* hanedanı döneminde doğmuştur (960-1279), (Cooper, 2018: 2). "*Wabi Sabi*, *Zen* ruhunun naifliğini ve sadeliğini temsil eder" (Du ve Joo, 2021: 30).

1191'de, *Eisai* isimli bir rahip Çin'den *Kyushu*, Japonya'ya döner. Japonya'daki ilk *Zen Budist* tapınağını inşa etmeyi planlamaktadır (Ando, Erişim Tarihi: 16.08.2021). Ancak, *Zen* felsefesi Japonların milli dini *Shinto*'ya karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. *Zen* felsefesi, doğa ve doğanın kusurlu döngülerine dayalı sofistike bir anlayışa dayanmaktadır. Bu felsefe aynı zamanda bir meditasyon yöntemi olarak, fâniliğimizi ve varoluşumuzun anlamsızlığını kabullenmeye, içselleştirmeye dayalı bir anlayış ile *Wabi Sabi*'nin de temelini oluşturur (The School of Life, 2015). *Tao*'cu temelde *Zen* felsefesinde, *Batı* geleneğindeki *dualizm*'den çok farklı olarak her şey tek ve bütün olarak algılanır. *Zen* anlayışına göre, bizim kelimeleri kullanış biçimimiz ve sözel ifadelerimiz varoluşu derin bir şekilde idrak etmemizin önünde engeldir. Bu sebeple, çok düşünerek varoluşu ve doğayı idrak etmeye çalışmak yerine, az düşünerek doğayı doğrudan ve aracısız olarak duru bir şekilde, önceden geliştirdiğimiz bir takım düşünceler olmaksızın idrak etmek esastır. Buradan anlaşılacağı üzere *Zen* temelinde *meditasyon*, düşünmek değil düşünceden uzaklaşmaya dayanır. Bu anlamda, Türk Dil Kurumu'nun önerdiği şekliyle *meditasyon* kelimesi yerine *derin düşünce*'yi kullanmak yanlıştır.

Zen'e göre yaşayan insanlar için, 'ben' duygusunun azaltılması, düşüncemize önceden yerleşmiş olan *dualizm*'le ilişkili düşüncelerin unutulmaya çalışılması, bizi yaratıcılığın başladığı bir noktaya götürür (Cooper, 2018: 3). *Zen* felsefesinde *eylemsizlik*, kaos ve düzen arasındaki dengeyi (Yin ve Yang) muhafaza etmek için gereken asgari eylemdir. Bu eylemsizlik, olan durumdan kısmen uzaklaşmayı ve öylece izlemeyi gerektirir. Müdahale etmen gerektiğinde ise en az düzeyde müdahale etmen esastır. Bu müdahale güçlü bir manifesto şeklinde olmamalıdır; öyle ki, sadece küçük bir dokunuştan ibaret olmalıdır. Doğru uygulandığında, bu basit müdahalenin varlığı ve yokluğu, hiç bir şey yapmıyormuşçasına adeta belirsiz olacaktır (Peterson, 2021).

14. yy Japonya'sında, *Wabi* ve *Sabi* kelimelerinin anlamı derinleşmekte, eski anlamlarının ötesinde daha anlamlı bir hâl almaya başlamaktadır. *Wabi* (詫び), eski anlamıyla, doğada yaşamanın eziyeti, sefaleti, cefası ve yalnızlığı anlamına gelmekteyken, artık bu kelimenin anlamı değişmekte; yalnızlığın verdiği acı ve melankoliden neredeyse bir haz almak gibi bir anlama bürünmekteydi (Ando, Erişim Tarihi: 16.08.2021). Diğer taraftan *Sabi* (寂び), kurumuş bir dal gibi kalmak, tazeliğini ve yaşama gücünü yitirmek gibi bir anlama gelmekteyken; bir nesnenin üzerindeki yaşanmışlıkları ve yılları gösteren ve onu güzelleştirdiği varsayılan kusurlar ve ayrıntılar olarak görülmeye başlanmıştı. *Sabi*, doğanın döngüsünde, yaşamın fâniliğine şahitlik eden nesnenin üzerindeki yıllanmışlık etkilerinin güzelliğini ve soylu izlerini ifade etmekteydi. *Sabi*, bu anlamda suni olarak yapılabilecek etkiler değil ancak zamanın yaratabileceği etkileri ifade etmekteydi. Kırılmış bir seramiğin üzerindeki kırıklıkların dikkatle güzelce doldurulması artık *Sabi* olarak ifade ediliyordu.

Japon kültüründe 'kintsugi', veya kırılan eşyaların kırıklarını altınla doldurarak birleştirme sanatı özel anlamlar taşımaktadır. Japonca'da, 'Güçlü, dayanıklı' anlamına gelen 'kintsugi' kelimesi Japonca 'kin' (altın) ve 'tsugi' (birleşmek) anlamlarına gelen iki kelimenin birleşiminden oluşmuştur, yani 'altınla birleşme' anlamına gelen bir kelimedir. Bu sanata da 'kintsukuroi' (altınla yeni forma ulaşmak, altınla doğru forma ulaşmak) adı verilir. Bu işlem aylarca süren uzun ve hassas işçilik isteyen bir süreçtir. En iyi düzeyde *kintsugi*'yi başarabilmek ise bazen bir yıl

sürebilir (Santini, 2021). *Wabi Sabi* estetiğinde önemli yeri olan *Kintsukuroi* sanatına göre, insan ve kırılan nesnenin yaşanmışlıkları arasında bir ilişki vardır. Kullandığımız nesneler zamanla kimliğimizin bir parçası olur, yıllar geçtikçe daha çok içselleştiririz. Artık, onun bizim için anlamı yaşanmışlıklarıdır, yaşadıklarımıza şahitlik etmesidir. Kimliğimizin bir parçası haline gelen böyle bir nesneyi kırdığımızda, bu bizim için üzücü olacaktır. Yıllarla oluşan böyle bir kişisel anlamlandırma süreci *kintsugi*'de ifadesini bulur. Bu kişiselleştirme sürecinin dışında biri için, kırılan nesnenin parçalarını altınla birleştirip, yeniden hayata döndürmek anlamsız gelebilir; ancak, hayatımızın ve kimliğimizin bir parçası olmuş bir nesneyi altınla birleştirip yeniden hayata döndürmek ona verdiğimiz değerin de bir göstergesidir.

Görsel 1. Ortamda Wabi Sabi

1488'de Kyoto'da, Murata Shuko, öğrencisi Fruichi Choin'e bir mektup yazar, bu mektup kalpten bir mektup anlamına gelen, "Kokoro no fumi" olarak bilinir. Mektupta çay içmenin doğru ve ideal yöntemi, çay seremonisi ve *Wabi Sabi* estetiği açıklanmaktadır. Rahiplerin çok uzun süren *Zen* meditasyonları sürecinde uyanık kalmaları için bir yöntem olarak ortaya çıkan çay seremonileri, zamanla *Shogun*'ların gösterişli çay seremonilerine dönüşmüş ve anlamını yitirmiştir (Lawrence, 2001: 1). Bu seremoniler, spiritüel kökeninden tamamıyla uzaklaşıp lüks, gösterişli ve rüküş seremonilere dönüşmüştü. Shuko, *Wabi Sabi* felsefesine sadık kalarak çay seremonisini yeniden yapılandırdı. Bir balkonda oturup dolunayı izleyerek çay içmek dönemin önemli bir alışkanlığıydı. Ancak, Shuko, bir öğrencisine; kusursuzluk sembolü olan dolunaydan pek haz etmediğini, onun yerine ayın diğer hallerindeki aydınlık ve karanlık bölgeler arasındaki geçişlerin oluşturduğu gizemli ışık oyunlarının izlenmesi gerektiğini söylüyordu. Bunun yanında, dolunayın kusursuzluğunu çağrıştıran gösterişli Çin porselenlerinden çay içilmemesini de öğütüyordu. Onun yerine, sırlama hatalarını bitmiş seramiğin doğal parçası olarak kullanan, Japon seramik ustalarının çay kaplarından çay içilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Tadao Ando (Erişim Tarihi: 16.08.2021), çay ritüelinin yapısal detaylarının çok önemli olduğunu, hazırlayan kişinin temizliğinin saygı anlamı içerdiğini, bunun yanında, çayı hazırlamak ve karıştırmak için kullanılan bambu dallarının taze dalından koparılmış olması ve fincanları silmek için mutlaka temiz beyaz bezler kullanılması gerektiğini ifade eder. Temizliğe ilişkin bu tür detayların, ritüeli hazırlayan kişinin *Wabi* temelinde ne kadar 'terbiye olduğuna' dair ruh haline ilişkin bilgiler vereceğini söyler.

1582'de Kyoto'da, feodal yapıdaki Japonya'da, bölgeler arasında barış ve huzuru tesis etmeye çalışan güçlü bir figür, Toyotomi Hideyoshi, hizmetinde olan *Sen No Rikyū* (1521-1591)'yu barış ortamına katkıda bulunacak bir çay seremonisi hazırlaması için görevlendirir. Shuko ve *Sen No Rikyū* modern çay seremonisinin babası ve ideal *Wabi Sabi* uygulayıcısı olarak Japonya'da saygıyla anılırlar. Bu çay seremonisi, *chadō*; veya *cha no yu* olarak adlandırılır ve *çayın usulü* anlamına gelir. *Cha no yu*, temel olarak suyun kaynatılması, çayın demlenmesi, hazırlanması ve yudumlanmasından ibaret bir seremonidir (Suzuki, 1959: 280). *Sen No Rikyū* 'nun hayatından bir hikâye *Wabi Sabi* ruhunu açıklamak için sıklıkla kullanılır. *Rikyū*, bir gün müritlerinden birinden çay evini temizlemesini ister. Mürit, büyük bir gayretle bütün gün, çay evinin her bir köşesini incelikli ve kusursuz bir şekilde temizler. *Rikyū* kontrol etmek için geldiğinde, evin tam giriş yolundaki çınar ağacını sallayarak temizlenmiş yol üzerine kurumuş yaprakların düşmesini sağlar. Yol üzerine bu şekilde serpiştirilmiş, mükemmel temizlik görünümünü bozan yapraklar, ortama *Wabi*

Sabi getirmiştir. Böylece, insan elinden çıkmış olan ve doğal olan; ustalıkla kusursuz yapılmış olan ve rastlantısal olanın güzelliği; güzellik ve bilgeliğin birlikteliği olarak bir araya gelmiştir.

Görsel 2. Çay seremonisi Cha no yu veya chadō.

Sō-an olarak adlandırılan çay kulübesi insan ile onu çevreleyen doğa arasındaki sınırları en aza indirgeyen bir şekilde yapıldı. Doğanın basit bir parçası gibi kırılğan ve kolayca yok olup doğaya karışacak şekilde dayanıksız, basit bir kulübeydi bu. Bir fırtınada kolayca parçalanacak kadar dayanıksız, ancak geceyi orada geçirecek birini hafif yağmur ve nemden koruyabilecek kadar korunaklı, doğaya karşı koyma iddiasında olmayan bir geçicilikte, onu çevreleyen uçsuz bucaksız doğaya karşı mütevazı ve basit bir duruş gösteren bir sığınak olmalıydı (Bkz. Şekil 1) (Izutsu ve Izutsu, 1981: 58).

Görsel 3. Sō-an (Çay kulübesi)

Ve sonunda

Kar yolları kapadı,

Kayalıklardan tipiliyor,

İşte tek bir kulübe,

Ve fakir kendi başına, yapayalnız;

*Ne bir ziyaretçi,
Ne de beklediği biri var.*

Sen no Rikyū (1521-1591) (Suzuki, 1959: 282)

Rikyū, *Shogun*'ların elitist ve gösterişli haz anlayışlarının yıkılması konusunda Shuko'nun da ilerisine gitmiş ve gerekli olmayan her şeyi çay seremonisinden çıkarmıştır. *Rikyū*'nun bu seremonilerde kullandığı çay kapları ve çaydanlıklar; genellikle doğrudan işçilerin ve köylülerin kullandıklarındandır veya mesela bir köyde gezerken çatı kiremitlerinden birinde gördüğü rustik etkileri örnek alarak yapılmış seramik kaplardır. *Rikyū* aynı zamanda çay seremonisindeki hareketleri ve davranış kurallarını bile adeta ritüelleştirmiştir. Bu yapısal ritüel; davranış kuralları ile birlikte, çay içmenin en ekonomik, en gösterişten uzak, en sade yolunu Wabi-Sabi temelinde bir zarafet içinde sunar (Suzuki, 1959: 24). Tsubaki (1971), *Rikyū*'nun yapılandığı bu seremonilerin, seremoninin ötesinde bir kült olduğunu ifade eder. *Rikyū*'nun bir kült anlayışı içinde hiçlik ve yokluk kavramlarının deneyimlenebilmesi için pahalı ve gösterişli nesnelerin kullanımını tamamen reddettiğini; çay içme kültürünün bir parçası olan ortam, nesneler, kulübe gibi her şeyin tamamen basitlik ve sadelik temelinde kültür ruhuna uygun biçimde yapılandırıldığını ifade eder (Tsubaki, 1971: 64).

Görsel 4. Raku örneği.

Görsel 5. Raku örneği.

Görsel 6. Raku örneği.

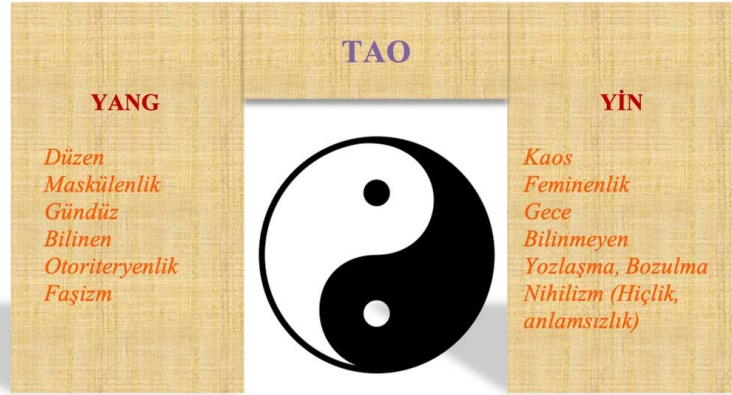
Sen No Rikyū (1521-1591)'yu çay seremonisi hazırlaması için görevlendiren Toyotomi Hideyoshi köylü bir aileden gelmektedir; bu sebeple Wabi-Sabi'yi anlamaz ve Rikyū'nun oluşturduğu sadelik temelindeki bütün bu seremonik detayların kendisiyle alay etmek için yapıldığını düşünür. Bundan dolayı sinirlenen Hideyoshi, Rikyū'ya harakiri emreder. Socrates'in hayatının son anlarındaki onurlu duruşa ironik bir benzerlikle, Rikyū harakiri yapmadan önce en yakın arkadaşlarını toplayarak son bir çay seremonisi yapar. Sonrasında Hideyoshi'nin emrettiği üzere harakiri ile kendini öldürür (The School of Life, 2015). Bugün bütün ünlü Japon çay gelenekleri, tarihsel kökenlerini Rikyū ile ilişkilendirirler ve hepsi de bütün ritüellerinde ve geleneklerinde Rikyū'yu takip ederler. Rikyū'nun hayran olduğu, kusurlarıyla birlikte yapılmış olan oldukça mütevazı görünümdeki seramik kapları yapan kişi *Raku*'dur. Bugün hala devam eden *Raku* yöntemiyle yapılmış seramik kaplar ve diğer seramik parçalar *Wabi* ruhunun adeta tam bir yansımasıdır. İşlevsel sadeliği, formundaki basitlik, kendiliğinden oluşmuş doku zenginliği ve kusurların estetik bir forma dönüşmüş hali olarak *Raku* pişirme yöntemi, *Wabi* felsefesinin somutlaşmış halidir. *Raku*, *Wabi* felsefesi doğrultusunda tefekkürün ve insan bilincinin primitif doğasının ideal bir yansımasını bize hatırlatan estetik bir form olarak düşünülebilir (Izutsu ve Izutsu, 1981: 55).

Wabi Sabi, bir taraftan seramik yapımı, çay seremonisi ve Japon tarihiyle ilişkiliyken; diğer taraftan hepimiz için, bütün zamanlar için bir derstir. Çünkü en nihayetinde bizler kusurlarımızla, acılarımızla, dertlerimizle, kabul etmek istemesek bile yaşlanmışlığımızla kabul etmek zorunda olduğumuz kişiyizdir (Lawrence, 2001: 1). Günümüzde Japonlar genellikle *Wabi Sabi*'nin somut bir tanımını yapmak yerine, bir durumun, bir fotoğraf karesi gibi genel bir ifadesi olarak, anlık bir kadraj gibi kullanırlar (Juniper'den akt. Cooper, 2018: 1). *Wabi Sabi*, doğanın akışına karşı koymaksızın, topraktan ve doğadan derlenen, elde edilen; çatlaklar, eskimişlikler, yıllanmış etkiler, kusurlar barındıran nesnelerin kullanımı ile Batı kültüründeki gibi bir *dualizm*'e karşıt şekilde, gerçekliği doğrudan algılamayı, 'ben' duygusundan vazgeçmeyi esas alan *Zen* ideallerini yansıtır. *Wabi Sabi* ve *Zen* etkilerini Japon kültüründe, sadelik, mütevazılık temelinde *şimdi* ve *şu an*'ın kıymetini anlamak şeklinde görürüz (Juniper'den akt. Cooper, 2018: 6).

Wabi Sabi'yi anlamak için *Zen* felsefesinde evrenin nasıl algılandığını anlamak gereklidir. *Zen* felsefesine göre her şey sürekli bir değişim ve akış sürecindedir, hiç bir şey durağan bir kusursuzlukta değildir. Her şey bir hiçlikten gelir ve en sonunda hiçliğe gidecektir. *Wabi Sabi* anlayışında objeler; üzerinde düşünmek ve tefekkür etmek için kullanılmaz, objeler olduğu gibi, üzerinde kafa yormadan, düşünmeden kabul edilir; esas olan akı kullanmadan her şeyi gözlemlemek, kabullenmektir (*muga*). Evrenin sürekli devinimi ve akışkanlığı içinde bir şeyi olduğu gibi görmek ise evrensel güçlerin (*Tao*) etkisinde hiç bir şeyin kalıcı olmadığını, hiç bir şeyin tam ve kusursuz olmadığını, sürekli devam eden bir yaratılma ve yok oluş sürecinin birbirini takip ettiğini görmeyi gerektirir. Burada zor olan, rasyonel akli devre dışı bırakarak basit, saf ve berrak bir şekilde görmektir (Cooper, 2018: 6; Kempton, 2018).

Wabi Sabi'nin de temelini oluşturan, *Taoizm*'deki doğanın ve kâinatın sürekli bir akışkanlık içinde seyreden gücü (*Tao*), *Mevlana Celâleddin Rumi*'nin tasavvuf felsefesindeki kâinat algısına da kısmî bir benzerlik taşır. *Taoizm*'de bu akışkanlık içinde hiçbir şey kalıcı değildir ve hiçlikten gelen her şey yine hiçliğe gidecektir. Ancak, nihilist bir anlayıştan çok farklı olarak, *Mevlana*'ya göre kâinatın akışına kendini bırakmak, teslim olmak ilâhi aşk ile mümkündür. Bu teslimiyet *Mevlevî*'nin semasında 'zıkr' olarak kendini gösterir. Her şeyin fânî olduğu kâinatta, akışa kendini bırakabilmek ve Allah'a yaklaşabilmek ise kendinden vazgeçmek ve tam bir teslimiyet ile mümkündür (Basak, 2017: 116).

Wabi Sabi anlayışında akışa kendini bırakmak, akli devre dışı bırakmak, kendinden vazgeçmek gibi kavramlar ile Czikszenmihalyi'nin "akış" (flow) olarak ifade ettiği, yaratıcı süreci mümkün kılan şey (Oppland, 2021); sanatçının 'ben' duygusu ve ego'dan vazgeçtiği, *Zen* felsefesindeki *muga* kavramında olduğu gibi akli devre dışı bıraktığı bir kabullenme sürecidir. Bu durum yani *mushin*, o an yaptığınız işe ve duruma tam olarak kendini kaptırmak, tam bir teslimiyet olarak da tanımlanabilir. Yani sanıldığının aksine tefekkür sürecinde evreni anlamak için veya yaratıcı sürecin gerçekleşebilmesi için rasyonel akıl bir gereklilik değil bir engel gibi görülmektedir.

Şekil 1. Tao döngüsünü sağlayan anlamlar (Peterson, 2020).

Taoizm’de *Tao*, “anlam” ve aynı zamanda “yol” anlamına gelir. *Tao*, *Yin* ve *Yang* olmak üzere birbirini takip eden süreçlerden oluşan bir bütün veya bir diğer ifadeyle gerçekliğin kendisi olarak ifade edilebilir. *Tao*’yu oluşturan şey; *Yin* ve *Yang* arasındaki süreklilik arz eden döngüdür ve bu döngü görünenin arkasındaki gerçekliği oluşturur. *Tao* sembolü, bir materyal gerçeklikten ziyade altında yatan anlamı ifade eder. *Yin* ve *Yang* arasında Batı felsefelerinde olduğu gibi düalizm’e dayalı net bir ayrım yoktur. Her şey karşıtı ile ve birbirini tamamlayan bir döngüsel bütünlükle var olur. Taocu anlayışta doğru bir dinî hayatın amacı birbirinin karşıtı gibi gözükken kavramlar arasındaki dengeyi muhafaza etmektir. Bu şekilde, anlayabildiğin ve âşına olduğun (düzen) şeylerin güvenini hissederken; diğer taraftan, bir ayağın bilinmezlikte (kaos) olmanın heyecanını yaşarsın (Peterson, 2020). Yang; maskülenlik ve düzeni ifade ederken, Yin; feminenlik ve kaosu ifade eder. Ancak, her ikisi de içinde birbirini barındırır. Kadının kaotik doğası, erkeğin otoritesine ihtiyaç duyar. Kadın fırtınalı bir deniz iken, erkeği deniz fenerine benzetmek mümkündür. Maskülen enerjiyi ve feminen enerjiyi birbirinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Carl Jung’un psiko-analitik yaklaşımında olduğu gibi erkek içinde bir kadını barındırır (anima), kadın ise içinde bir erkeği barındırır (animus).

Wabi Sabi Temel Prensipleri:

Wabi Sabi’nin dört temel prensibi şunlardır (Cooper, 2018: 4):

- Her şey hiçlikten gelir ve hiçliğe doğru gider.
- Bu fânîlik ve yok oluş *Wabi Sabi* estetiğinde kendini gösterir.
- *Wabi Sabi*, bu fânîlik üzerinden yaşamın idrâkını ve tefekkürü esas alır.
- *Wabi Sabi*, bize yaşamın bütünselliğinin, değişkenliğinin, akışkanlığının ve geçişkenliğinin değerini bilerek yaşamamızı öğretir.

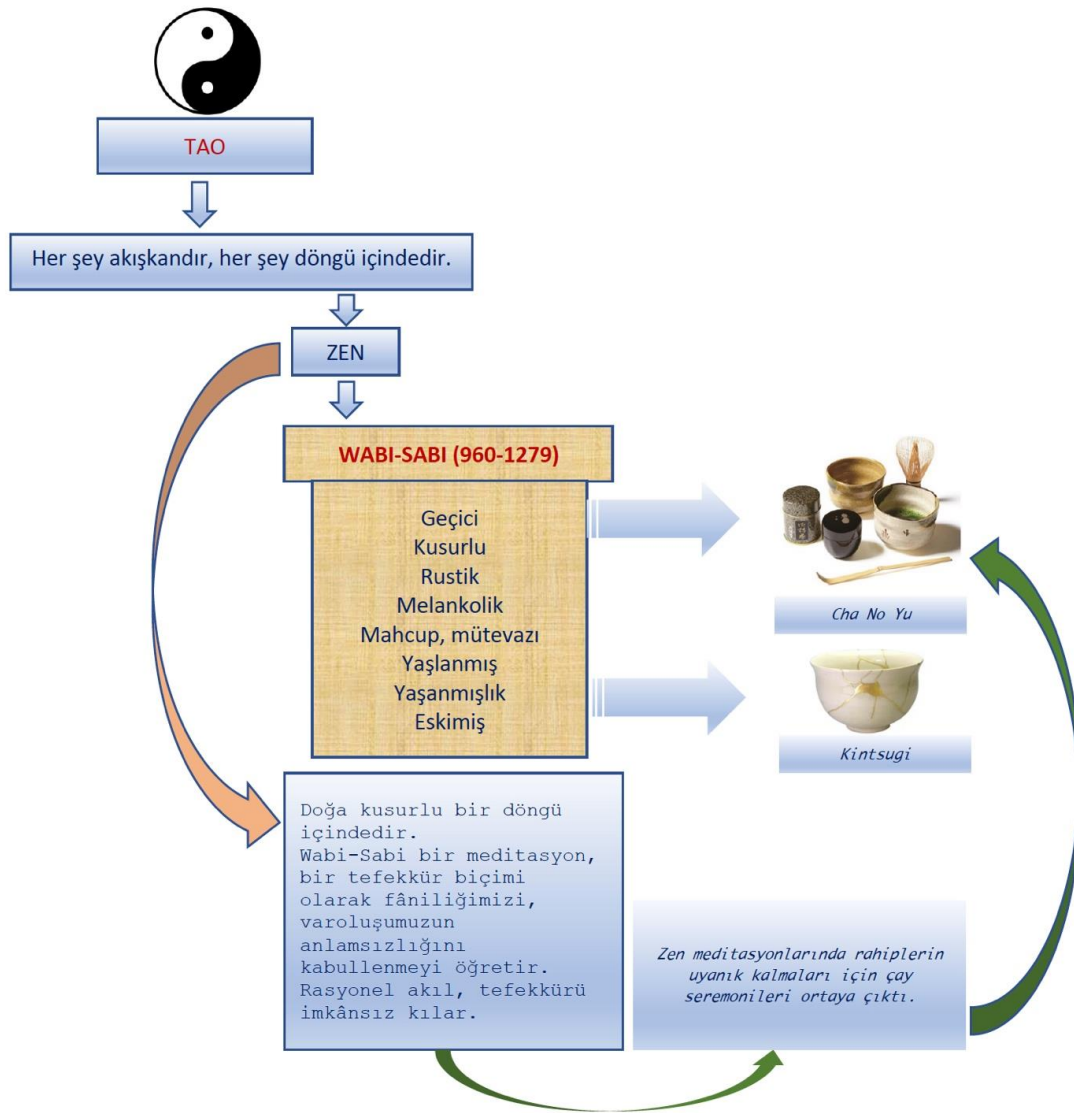
Wabi Sabi prensipleri temelinde aşağıdaki çıkarımları yapmak mümkündür:

- Güzellik, basitlikte, naiflikte, sadelikte ve mütevazılıktadır.
- Her şeyi olduğu gibi ve kusurlarıyla kabullen,
- Her şeyin bir sonu vardır,
- Hiç bir şey tam ve bitmiş değildir,
- Hiç bir şey mükemmel değildir,
- Geçicisin, tıpkı senin gibi acıların da geçici, buna karşı koymak da mümkün değil,
- Kendini bırak ve her şeyi olduğu gibi kabullen...

Dijital Sanat eserleri yeni yaygınlaşmaya başladığında, geleneksel sanat anlayışını kökten değiştireceğine dair bir heyecan yaratmıştı. Ancak, teknoloji ve dijital sanat eserlerinin yaygınlaşması hiç beklenmeyen bir sonuç ortaya koydu. Beklendiği gibi dijital sanat eserleri, geleneksel güzel sanatların yerini almamış, sadece yeni bir sanat formu olarak kalmıştı. Hatta ticarî anlamda geleneksel sanat yapıtlarına göre daha değersiz görülme eğilimindeydi. Bunun sebebini, insanın evrimsel süreçte yapılanan estetik haz anlayışı ve tercihlerinde aramak mümkün olabilir. Mesela bir

resim, sadece görsel duyuya hitap etmeyip, üç boyutlu bir nesne veya ontolojik bir varlık olarak; insanın dokunma, koklama gibi diğer duyularına da hitap eden bir nesnedir. Tuval üzerinde, boyanın ve fırçanın bıraktığı hiç de mükemmel olmayan dokular, renkler, fırça etkileri, dijital bir resme göre mükemmellikten çok daha uzak görülebilir. Ancak, bu resimler zaten mükemmellik iddiası olmayan, kusurlarıyla birlikte özel olan, insanın gözünde bunlardan dolayı değer bulan sanat eserleridir. İnsanın neden mükemmel olanı değil, eksik olanı ve kusurlu olanı tercih ettiğinin işaretlerini Japon *Wabi Sabi* kültüründe ve İtalyan *sprezzatura* anlayışında görebiliriz. Treviranus (2010) bir araştırmaya göre, benzeri bir etkinin eğitim materyallerinde de görüldüğünden bahseder. Kusursuz bir şekilde endüstriyel yolla yapılmış oyuncaklar ve eğitim araçlarının yerine, öğrencilerin eğitim süreçlerinde kusurlu, eksik, kullanılmış, yıpranmış, elle yapılmış materyallerin daha etkili olduğu görülmüştür (s. 2-3).

Hayatımıza *Wabi Sabi*'yi getirmek zor değildir, ne para gerektirir, ne de özel bir beceri. İhtiyacımız olan; suskun güzelliğin hazzına varabilecek sessizlikte bir zihin, yalınlıktan korkmayacak bir cesaret, süsleme ve gösterişten uzak, her şeyi olduğu gibi kabullenecek bir irâdedir. Bunun yanında, *Wabi Sabi*, yavaşlayabilme becerisi de gerektirir, denge noktası eylemden ziyade eylemsizlikten yana olan bir varoluş; kusursuzluk arayışı değil, kusurlarıyla var olanın hazzına varmayı ve değerini bilmeyi gerektirecektir (Lawrence, 2001: 1).

Şekil 2. Tao ve Zen felsefesi bağlamında Wabi-Sabi anlayışı

Wabi Sabi ve Stoik Estetik

Stoik felsefeye (Stoacılar) göre, güzellik her şeyden önce ruhun armoni içinde olmasına dayalıdır. Bu armoni içindeki var oluş ise ruhun doğa ile uyum içinde yaşaması ile mümkündür. *Zen* felsefesiyle büyük benzerlik gösteren bu anlayış, *Zeno* (MÖ 336)'nın ifadesinde görüleceği üzere *Spinoza*'nın kâinat ve tanrı konusundaki panteist anlayışı ile de benzerlik taşır (Carlisle, 2011). MÖ 4. yy düşünürü *Zeno*'ya göre "Her şey, doğa dediğimiz tek ve bütün bir sistemin parçasıdır. Bireysel hayatımız ise doğa ile armoni içinde olduğu sürece güzeldir" (*Zeno of Citium*, Erişim Tarihi: 13.09.2021). Doğa dediğimiz bu bütünsel sistem, sürekli bir devinim ve akış içindedir. Gördüğümüz her şey ve bizler bütünsel bir sistemin parçasıyız, bu bütünsel sisteme akıl, tanrı veya Zeus diyebilirsiniz. Ancak, *Stoik* felsefede bu bütünsel sistemin dışında, onu kontrol eden, doğaüstü, harici bir tanrı inancı yoktur. Stoacılar kâinatın adeta devasa bir organizma gibi bütün olarak var olduğunu düşünüyordular.

*Gördüğün her şey, Tanrı ve insan da buna dâhil olmak üzere,
hepsi birdir ve bütündür; bizler bu bütünün parçalarıyız.*

—Seneca (MS 4-65), (Long, 2002: 114).

İyi bir insanın vazifesi nedir? Kaderin akışına kendini bırakmaktır.

Hepimiz evrenin bir parçası olarak akıp gitmekteyiz ve bunu bilmek huzur vericidir.

—Seneca (MS 4-65), (Long, 2002: 6).

Bilindiği kadarıyla, mantık, fizik ve etik temelinde yaklaşımlar üzerine kurulmuş bir felsefi ekol olarak Stoacıların estetik alanında özel ve detaylı yaklaşımları yoktur. Estetik konusunda yazılmış olabilecek *Stoik* metinlerin çoğu ise kayıptır. Etik temelli çıkış noktaları sebebiyle Stoacılar, güzellik konusuna neredeyse güzel ile iyi kavramlarını eşdeğer görecekt kadar genel bir yaklaşım getirmişlerdi. Ancak, rasyonel temellere dayanan *Stoik* felsefe incelendiğinde, estetik konusunda önemli çıkarımlara varmak mümkündür.

Etik konusunda çıkarımlar ile güzellik (*kalos*) arasında doğrudan ilişkiler kuran *Stoik* anlayışta bir kişinin güzelliği, iyi bir karakterin yansıması olarak kendini gösterir. Olgunlaşmış ve iyi bir karakter ise; bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük olarak ifade edilen dört büyük erdem temelinde kendini gösterir. Öğrenilmesi ve geliştirilmesi mümkün olan bu erdemlerden biri bilgeliktir. *Stoik* anlayışa göre, çocukken hepimizin içinde olan, doğaya karşı merak ve öğrenme arzusu bir erdemdir. Doğaya karşı bu merak ve öğrenme arzusu bizim günlük sıradan hayatımızda doğa yoluyla güzelliği bulmamızı sağlar. Her çocuk doğası gereği içinde bulunduğu dünyaya ve onun içindeki yerimize ilişkin bir merak taşır. Bu merak yetişkinlikle birlikte yitip gitmemesi gereken bir bilgeliktir, varoluşa ilişkin tefekkür bu naif bilgelik ile mümkündür. Ancak, yetişkinlikle birlikte güçlenerek ortaya çıkan rasyonel akıl bu bilgelik çocuksu tefekkürüne izin vermez. Burada dikkat edilirse *Zen* anlayışı ile büyük bir benzerlik vardır. Çocukken merakımızı uyandıran şeyler aracılığıyla doğada küçük ve sıradan şeylerde bulduğumuz güzellik, dünyaya ilişkin bilgimizi derinleştirdiği gibi, yaşamın getireceği zorluklara karşı mücadele etmemizi de kolaylaştırır. Stoacılar doğayı her yönüyle aktif bir şekilde değiştiremeyeceğimizi, bu sebeple değiştirmemiz mümkün olmayan dışımızdaki faktörleri kabullenmenin mutluluk için bir gereklilik olduğunu düşünüyordular. *Stoik* felsefe genel olarak materyalist bir yaklaşım değildir, mutluluğun dışımızdaki nesnel dünyaya yönelerek değil, içsel olarak ulaşabileceğimiz bir olgu olduğunu esas alır. Yani kısacası, güzellik ne bakana göre değişir ne de nesnelerin sahip olduğu biçimsel niteliklerle ilgilidir; güzellik insanın dört temel erdeme sahip olmasının sonucudur. Bu temel doktrinlere bakıldığında görülmektedir ki, ölçülülük, duygusal kontrol, reaksiyoner ölçülülük gibi prensipler minimalizm ve *Wabi Sabi* anlayışı ile yakın benzerlik göstermektedir.

Batı Sanatında Sprezzatura Kavramı

Türkçe'de karşılığı olmayan, İtalyanca terim *sprezzatura* (sprezzatura şeklinde okunur), genellikle İngilizce'ye, Fransızca kökenli bir kelime ile "nonchalance" olarak çevrilir. Kimi zaman kayıtsızlık, umursamazlık gibi anlamlara yakın görülse de, tam bir karşılığı olmadığından uluslararası literatürde *sprezzatura* olarak kullanılır. Bir Rönesans aristokrati, *Baldassare Castiglione*, bu terimi literatüre, çok ses getiren 1528 tarihli *Il Cortegiano* adlı kitabıyla kazandırmıştır. Döneminde çok etkili olan bu kitap, İspanya, Fransa ve İngiltere'de saray çevrelerine ulaşmıştır. Kitapta, soylu bir Rönesans beyefendisinin (courtier) ideal özellikleri, Urbino Düşesinin etrafında oturan soylu

beyefendiler ve hanımefendilerin diyalogları aracılığıyla anlatılmıştır. *Castiglione*'ye göre, bu soylu beyefendilerin belirli alanlarda bilgi, terbiye ve davranış özelliklerine sahip olmaları gerekiyordu (Başak, 2020: 545).

Soylu bir Rönesans beyefendisi sanat ve beşeri ilimler alanında eğitimli olmalı, saraya uygun tavır ve davranışlar sergilemeli, fiziğine, sağlığına dikkat etmeli, güzel bir sese sahip olmalı ve dövüş sanatını bilmeliydi (Rhee, 2013). Rönesans soylusu tüm bu özellikleri en iyi şekilde taşımayı ve mütevazılıkla sunmayı da bilmeliydi ki buna *sprezzatura* diyoruz (Burke, 1996). *Sprezzatura*, üst düzey bir sanatsal ustalıklarla tüm bu özellikleri taşıırken, içten gelen bir doğallık ve mütevazı bir tavrıyla kendini sunma sanatıdır. *Sprezzatura*, ciddi bir çalışmanın sonucu olan bu kendiliğinden tavrın; ustalığı göstermeye yönelik değil, tam tersine bu ustalığı ve sanatsallığı gizleme esasına dayalı olduğunu ifade eden bir İtalyanca kelimedir (D'Angelo, 2018: 4). *Sprezzatura*, bütün insan eylemleri; moda, müzik, resim, retorik ve drama gibi sanatsal üsluba ilişkin bütün alanlara uygulanabilen bir terimdir. *Salvatore Battaglia* tarafından yazılan *Büyük İtalyanca Sözlük*, *sprezzatura* kelimesini; edebi bir esere veya üsluba doğallık ve kendiliğindenlik katan, gerçeğin ötesinde belirginlikte bilinçli umursamazlık; bunun yanında, yapmacılıktan uzak bir şekilde arkasındaki emeği ve çabayı gizleyen, sofistike bir zarafet şeklinde açıklamıştır (D'Angelo, 2018: 5). *Castiglione* ünlü *Il Cortegiano* isimli eserinde, zarafetin temel kuralı olarak, her ne olursa olsun hiçbir şeyden etkilenmemek ve *sprezzatura* göstermek gerektiğini söyler:

Evrensel bir prensip buldum ve bu prensip insan eylemlerinin tamamına uygulanabilir olan bir şeydir. Etkilenebilirlikten, sanki çok tehlikeli bir uçurum noktasıymış gibi, her ne pahasına olursa olsun kaçınmak, yaptığımız her şeyde bir kayıtsızlık durumunda olmak (*sprezzatura*) gereklidir. Bu, *sprezzatura*, sanatsallık iddiasında olmamak, hatta onu gizlemek esasına dayanır ve birinin ustalıkla yaptığı şeyi gayretten ve zorlamadan uzak olarak yapması şeklinde kendini gösterecektir (Castiglione, 1959: 16).

Sadece davranışta değil; insan eylemlerinin tamamında ve sanatta zorlamadan ve çabadan uzak, sanatsallığı gizleyen bir üslup hâkim olmalıdır. Romalı şair *Ovidius* (MÖ. 43)'un bir prensip olarak ortaya koyduğu "ars est celare artem" yani "Gerçek sanat, sanatsallığı gizlemektir" (Merriam-Webster, t.y., Erişim Tarihi: 17.08.2021) anlayışı, *sprezzatura* kavramını anlamak için de katkı sağlar. *Paulicelli* (2014), *sprezzatura*'yı uyumsuzluğun sanatsal olarak sunumu olarak tanımlar. Ancak bu, başıboş bir şekilde her şeyin rastgele, uyumsuz bir şekilde bir araya getirilmesi değildir.

İnsan Eylemlerinde ve Sanatta Sprezzatura

Sprezzatura'nın bir nitelik olarak müzikte ve diğer performans sanatlarında var olabilmesi için sadece ustalık düzeyinde bir hâkimiyete sahip olmak değil, performans sırasında insanî sınırları aşıyormuşçasına bir tavır da gereklidir. Bunun gerçekleşebilmesi için müzisyenin mekanik icranın ötesinde, kendini tamamıyla performansa bırakabilmesi, izleyiciyi ve hatta kendini tamamen unutulması gereklidir. Bu tavır, bilinç düzeyindeki varoluş farkındalığının aşılarak müzikle bütün olmayı gerektirecektir. Bu bahsettiğimiz akışa kendini bırakma ve *sprezzatura*, bireysel yorum farklılıklarının ve üslubun oluşmasında özel bir öneme sahiptir (Başak, 2020: 555). *Wabi Sabi* anlayışına ilişkin önceki bölümlerde bahsedilen akışa kendini bırakmak, aklı devre dışı bırakmak, kendinden vazgeçmek gibi kavramlar, *Czikszenmihalyi*'nin 'akış' olarak ifade ettiği yaratıcı süreci mümkün kılan şey (Oppland, 2021), *sprezzatura* kavramı ile de ilişkilidir. Aklın bir kontrol mekanizması, bir otorite olarak insan eylemlerinde ön plana çıktığı durumlarda *mushin*, yani yaptığınız işe ve duruma kendinizi kaptırmanız veya tam bir teslimiyet mümkün değildir. Bu bahsettiğimiz akış kavramı, *Zeno* ve *Seneca*'nın ifade ettikleri ve ilgili bölümde açıklanmış olan Stoik anlayıştaki akış ile de ilişkilidir.

Daha önce bahsedilen *Ovidius*'un 'sanatsallığı gizleme' prensibi gibi, bir diğer prensip de 'gerçek sanatın görünmezliği' prensibidir. *Castiglione*'nin *sprezzatura* ile ilişkili olarak ortaya koyduğu bir diğer prensip doğrultusunda "Nerede sanat görünür değilse; orada sanat vardır (*Vera arte che non appare esser arte*)" (Thomas, 1997: 41), şeklinde bir sanatsallığı gizleme yaklaşımı ile *Wabi Sabi* arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. *Wabi Sabi* estetik anlayışının temelinde yer alan; mütevazılık, gösterişten uzak durma, sadelik, azlık, eskitilmiş olanda, yıpranmış olanda, zamanın izlerini taşıyan kırıklıklarda ve kırıklıklardaki anlam arayışı ile *sprezzatura* arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Etkilemeye çalışmak nasıl etkilemeyi engelliyorsa, sessizlikte ve olanı kabullenişte de gizli bir bilgelik vardır veya öyle bir çağrışım yapar.

Sprezzatura ve Wabi Sabi İlişkisi

Wabi Sabi estetiğinde bir mükemmeliyet arayışından ziyade kusurlar kabullenilir, hatta kusurlara özel bir kıymet atfedilir. İnsan eylemleri ve sanatsal eylemlerde *sprezzatura* için de *Wabi Sabi* anlayışına benzer bir anlayış görürüz. Benzeri şekilde, müzikte, mekanik ve kusursuz bir icranın ötesinde, emprovizasyona dayalı spontane bir tavır insanın

yüreğine hitap etmekte daha başarılı olabilmektedir (Shusterman, 2013). Kusurlarda güzellik arayışı *Wabi Sabi* estetik anlayışında olduğu kadar, *sprezzatura* için de geçerlidir.

Değerli olan kusurun kendisi değildir; ancak kusurların varlığı ve görünür olması samimiyetin, otantikliğin, gerçekliğin, doğallığın göstergesidir ve bu da zarafeti mümkün kılar (Shusterman, 2013). Bu anlamda, sanat eserinin kişiliğini oluşturan, karakterini oluşturan onu özel kılan, kendine has kusurlarıdır. Kusurların varlığı, gerçekliğin vazgeçilmez bir parçası olarak *Wabi Sabi* anlayışında özel bir değere sahiptir; diğer taraftan dijital sanat eserlerindeki 'kusurların dokunulmazlığı, görünmezliği, duyularla deneyimlenemezliği', sanat eseri olarak onlara verilen değeri de olumsuz anlamda etkilemektedir. *Wabi Sabi* anlayışına göre her şey bir değişme ve dönüşüm sürecindedir; çürüme, bozulma ve yok oluş ise bu sürecin kaçınılmaz parçasıdır. Öyle ise güzellik ve kusur her ikisi de nesnenin doğasının bir parçasıdır. Kusursuz bir güzellik olmadığı gibi, güzelliği olmayan kusur da yoktur veya kusuru güzellikten ayrı bir kavram olarak düşünemeyiz (Izutsu ve Izutsu, 1981: 29-54).

Sabi, incelik ve mükemmeliyetten uzak bir sadelik, basitlik, naiflik için kullanılır. Mesela, bir seramiğin yapımındaki sadelik, çabadan ve zorlamadan uzak basitlik, doğanın zorlamadan uzak basitlik ve sadeliğini çağrıştırdığından *Zen* deneyimine de katkı sağlar. Bu sebeple, *Wabi Sabi* temelinde bir çay seremonisinde kullanılan çay fincanları ve objeler özellikle *Sabi*'ye uygun olarak seçilir (Suzuki, 1959: 24). *Wabi Sabi* estetiğindeki, *Sabi* kavramı zorlamadan, çabadan uzak doğallık ve kendiliğindenlik anlamında *sprezzatura* ile ilişkilendirilebilir. Bu zorlamadan ve çabadan uzak basitlik ve sadelik, minimalizme doğru giden tasarım anlayışları ve yaşam tarzlarını da destekler niteliktedir. Tarihsel olarak Japon tasarım anlayışı ve *Japandi* tasarım anlayışlarındaki minimalizmin *Wabi Sabi* ile ilişkili olduğu düşünülebilir.

Şekil 3. Sprezzatura ve Wabi-Sabi kavramsal ilişkisi.

Wabi felsefesinin bir yansıması olarak önceki bölümlerde bahsedilmiş olan *Raku* yöntemiyle pişirilmiş seramikler *sprezzatura* için de ideal örnekler oluşturur. Mükemmel form arayışında olmayan gayretten ve çabadan uzak etkiler taşıyan *Raku* örnekleri, her ne kadar spontane bir şekilde oluşmuş renk, sır ve doku etkileri taşısa da bu tekniğin yapısı gereği ileri bir ustalık gerektirdiği açıktır. Bu anlamda iyi *Raku* örnekleri, ustalığın çabasız ve kolay bir ifadesi olarak *sprezzatura*'ya örnek teşkil etmektedir. *Raku* aynı zamanda yaşamın kontrolümüz dışında kendiliğinden süregiden, öngörülemeyen, engel olamadığımız kusurlarını da içinde barındıran yönünün ideal bir yansımasıdır.

Daha önceki bölümlerde bahsedilen *Sen No Rikyū*'nun yapılandığı çay ritüelinin (*Cha no yu*) hazırlanmasında, kullanılacak eşyaların ve ortamdaki nesnelerin de hiçbir şekilde renk, doku, işlev, tasarım gibi boyutlarıyla birbiriyle sunî algılanacak bir uyumu olmamalıdır. O yüzden farklı ebatlarda, farklı ölçülerde rastgele seçilmiş gibi gözükten nesnelerin basit ve sade bir şekilde sunumu *cha no yu* ruhuna daha uygun olacaktır. Bu ortam ve nesneler bütününe bu dingin basitlik ve sadelik, iddiasızlık, zaman ötesi bir duygu oluşturacaktır. Bütün bu detaylar ve seremoninin bütünü, esasında varoluşun ima ettiği hiçlik noktasına da bir atıftır (Izutsu ve Izutsu, 1981: 59-60). Bu bahsedilen sunî uyum veya zorlama bilindiği üzere *sprezzatura* için de kaçınılmaz gereken unsurlardır.

Arrigo (2021)'ya göre, 1960'lardaki popüler kültür karşıtı hareketler, özellikle *Hippiler* karşıt değerlerini sistemik olarak yapılandırmak ve kendilerini ifade edebilecekleri yeni ifade tarzları bulabilmek için *Doğu*'ya, özellikle de Japon kültürüne yönelmişlerdi. İkinci Dünya Savaşı sonrası tüketim kültürü ve endüstrileşmenin getirdiği sunî mükemmellik ve materyalizm yerine, spiritüel arayışlar peşindeydiler. Bu dönem gençliği arasında protest temelde *alt kültürler* de doğmaya başladı. *Grunge, blue collar, punk, rad, slacker, street, ghetto, rap, skater, riot girl, goth* ve *rave* gibi *alt kültür* hareketlerinin hepsinin ortak özeliği, parlak ve gösterişli olandan uzak, karanlık ve gizemli bir dışsal ifade idi. Moda tarzı ve sanatsal ifade itibarıyla bütün bu alt kültürel grupların bir diğer ortak özeliği, 'göstermek' ve 'ortaya koymak' yerine 'gizlemek' ve 'gizemli kılmak' idi. Kusurluluk, eksiklik, tutarsızlık, uyumsuzluk, asimetri gibi özellikler gerçek ve otantik olanı ifade ettiğinden dolayı olumsuz değil olumlu nitelikler olarak görülüyordu. Bu gruplar arasında özellikle kıyafet ve makyajda çok uğraşıldığı halde, uğraşılmamış gibi gözükten, gayretten ve zorlamadan uzak bir görünüm yakalanmaya çalışılıyordu. Bir Rönesans kavramı olan *sprezzatura* adeta farkında olmadan yeniden keşfediliyordu. Benzeri şekilde, basitlik, sadelik, mütevazılık, kusurluluk, otantiklik, asimetri gibi *Wabi Sabi* değerlerini hatırlarsak, bunların spiritüel ve varoluşsal gerçekliğin ifadeleri olduğunu ve *sprezzatura* ile benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Minimalizm ve Wabi Sabi

Özellikle *İkinci Dünya Savaşı* sonrası tüketim kültürünün etkisiyle yoğun olarak maruz kaldığımız pazarlama stratejileri, tüketim ve mal edinme temelinde, para kazanmanın ve materyalizmin ön plana çıktığı ve maneviyatın değerini yitirdiği toplumlar ortaya çıkardı. Ancak, aradan geçen uzun zamandan sonra kapitalizm temelli toplumsal yapılarda materyal doygunluğun, insanlığın süregelen varoluşsal problemlerine bir cevap olmadığı anlaşılmaya başladı. *Aydınlanma* felsefelerinin etkisiyle geleneksel dinlerden uzaklaşan insanlar, özellikle 1960'ların öğrenci hareketleri ve *Hippi* hareketleri neticesinde terk ettikleri inanç sistemleri yerine yeni arayışlar peşindeydiler. Seksüel özgürlük ve kişisel hakların uçlarda özgürce yaşandığı 1960'ların hareketlerini bu anlamda felsefî bir varoluş krizi olarak yorumlamak mümkündür. Esasında 1960'lar ve sonrasında hiç bir şey artık eskisi gibi olmayacaktı. 1970'ler ve 1980'ler *modernizm* etkisinde 'fütüristik' ve 'teknö' gelecek hayalleri içinde geçmiştir. Sonrasında, teknolojik gelişimlerin etkisinde günümüze kadar uzanan 'teknolojiye tapınma' ile 'bilgi, teknoloji ve sanal zekanın' her şeyin yerine geçebileceği şeklinde yeni bir inanç sistemi, bir varoluş krizinin de göstergeleri olarak düşünülebilir. *Aydınlanma Çağı*'ndan sonra 'akıl ve bilim' uzunca bir süre dinin yerini almıştı. Benzeri bir etkiyi günümüzde de gördüğümüz söylenebilir; bilgi ve teknolojinin baş döndürücü gelişim hızı, yeniden inanç sistemlerinin yerine geçmeye başladı. Ancak, derinlerde bir yerlerde varoluşsal sorgulamadan vazgeçemeyen insan, üretim bolluğu, materyal hâkimiyet, bilgi ve teknolojideki ilerlemenin bile insanlığın binlerce yıllık sorularına halâ bir cevap olamadığını görmeye başladı. Bu süreçte, bir süredir *minimalizm* sadece bir tasarım anlayışı olarak değil, bir yaşam tarzı, bir felsefe olarak oldukça popüler bir anlayış haline gelmeye başladı.

Sosyal iletişim araçlarının yaygın kullanımına karşın, insan yeniden içine dönmeye ve esasında yalnız olduğunu fark etmeye başladı. Çok fazla şeyin meşguliyeti ile günümüzün her saniyesinin dolduğu, aynı zamanda çok fazla insanla çok fazla şeyi paylaştığımız ve bütün bunları teknoloji aracılığı ile yaptığımız bir dünyada, spiritüel doyumun mümkün olmadığını fark etmeye başladık. Bütün bunların bir sonucu olarak *New Age religions* ve *spiritüel* arayışlar, yeni din arayışları olarak manevî bir ihtiyaç karşılamak üzere yaygınlaşmaya başladı. *Wabi Sabi, minimalizm, meditasyon, Budizm, Tao, Zen felsefesi, Feng Shui* gibi Uzakdoğu spiritüel yaklaşımlarının gittikçe popüler hale gelmesini bahsedilen sürecin bir neticesi olarak görmek mümkündür.

Minimalist tasarım yönünde bir eğilim, 20. yy'da mimarlık ve tasarım alanındaki *işlevselci* akımın bir neticesi olarak ortaya çıktı. *İşlevselci* akım, sanat ve tasarımda dekoratif süslemeler ve her çeşit eklektik anlayışa karşı idi. İşlevselcilere göre, mimarî ve tasarım öncelikli olarak işlevsel olmalıydı, sunî ve amaçsız süslemeler ve fazlalıklardan arındırılmalıydı. Estetik açıdan, işlevselciler, minimalist ve işlevsel olan tasarımı daha çekici buluyorlardı ve 20. yy'ın başlarında hâkim olan *Art Nouveau* akımının estetik değerlerine karşı idiler. Tasarımdaki bu *minimalist-işlevselci* estetik tercih, günümüzde halen en baskın estetik tercihlerden biri olarak kendini gösterir (Thorlacius, 2007: 71).

Bauhaus geleneğiyle Avrupa'da yaygınlaşmaya başlayan *minimalizm* köken olarak Japon mimarisi ile ilişkilendirilmiş, *İkinci Dünya Savaşı* sonrası *Mid-Century Modern* tarzıyla büyük bir trend haline gelmiş ve 1970'lere kadar yoğun etkisini devam ettirmiştir. Bilgi ve teknoloji sistemlerindeki hızlı gelişimden dolayı, minimalist bir anlayış temelindeki *Mid-Century Modern* tasarım anlayışının günümüzde yeniden popüler hale gelmesi şaşırtıcı değildir. Bunun yanı sıra, gittikçe daha fazla insanın bir yaşam tarzı ve bir felsefe olarak minimalizme yöneldiğini söylemek mümkündür. Batı'da tasarımı mümkün kılan asgari müşterek olarak ortaya çıkan minimalizm, Doğu geleneklerinde çoğu zaman bir yaşam tarzı, dinî ve maneviyatçı felsefelerin bir sonucudur.

Minimalizm sadece bir tarz değildir. Minimalizm bir tavır, bir varoluş biçimi; gürültüye, görsel kirliliğe, düzensizliğe ve estetik duyarsızlığa karşı temel bir reaksiyondur. Minimalizm, biçimin ötesinde bir öz arayışıdır. Minimalizm ısrarlı bir saflık arayışı, bir sessizlik, bir dinginlik arayışı ve boşluğa bir özlemdir. Minimalizm zamanın ötesindedir, zamanlar üstüdür, sadeliğin içindeki asalet ve mükemmelliğin durgunluğudur. Bir çıplaklık değil, kendi özünü ortaya koyacak şekilde gereksiz kabuklarından kurtulup kendisi olmak demektir. —*Massimo Vignelli* (Barenbrug, Erişim Tarihi: 29.07.2021).

Arrigo (2021)'ya göre Japon kültüründe *Wabi Sabi*'nin anlamı, 14. yy'ın başından itibaren büyük ölçüde değişmeye başladı. Taoizm'in getirdiği 'minimalizm' ve 'doğallık' etkileriyle *Wabi Sabi*, pozitif spiritüel ve estetik değerleri temsil eden bir kavrama dönüşmeye başladı. Daha sonrasında *Sen No Rikyū*'nun geliştirdiği çay seremonisi ile semantik evrimini tamamlayarak günümüzdeki anlamına ulaştı ve kendine özgü estetik prensipleri ve felsefesi temelinde bir tasarım anlayışına dönüştü.

Görsel 7. Wabi Sabi iç mimari tasarım örneği.

Görsel 8. Wabi Sabi.

Wabi Sabi, Fakirliğin ve Tevazuun estetiği

Zihnin derinliklerinden gelen suyla demlenen çayın tadına doyum olmaz.

—Toyotomi Hideyoshi (Suzuki, 1959: 280).

Dilimizde eski kullanımıyla 'fakir' kelimesi, sadece yoksul anlamına gelmeyip, aynı zamanda tevazu göstergesi olarak birinin kendinden bahsederken kullandığı bir ifadedir. Başlangıçta çay seremonisi, *Cha no you*, rahiplerin çok uzun süren *Zen* meditasyonları sürecinde uyanık kalmaları için bir yöntem olarak ortaya çıkmışken, sonraları bu seremoniler savaşı ve yönetici sınıfı *Shogun*'ların çay seremonilerine dönüşmüş ve anlamını yitirmiştir. *Shogun*'lar çay seremonilerini, Çin'den getirdikleri pahalı porselenleri göstermek için kullanılan bir gösteriş ritüeline dönüştürmüşlerdi. *Wabi Sabi* estetiğini, o dönemin yaygın anlayışı haline gelmiş olan kusursuzluk temelindeki lüks ve gösteriş düşkünlüğüne bir reaksiyon olarak görmek de mümkündür (Lawrence, 2001: 1). Bundan dolayı, lüks ve rüküş yerine, azlık ve minimalizm temelinde bir tevazu *Wabi Sabi* estetiğinin temelini oluşturur. Parlak, gösterişli, cilalı, yeni, parıltılı eşyalar ve nesneler yerine; eskimiş, gösterişsiz, kırılmış, basit, rustik, doğal ve sade nesneler *Wabi Sabi* felsefesine ve ruhuna uygun olarak çok daha değer verilen nesneler haline gelmişti. Esasında insan, ne kadar zengin olursa olsun, dünyevi hayatında sefil, aciz ve fakirdir ve günün birinde hiç bir şeyin sahibi olmadan yok olup gidecektir. Budist felsefede ısrarla vurgulanan hayatın bu anlamsızlığı içinde, lüks ve gösteriş gerçeklikten bir kaçış ve bir kandırmacadan ibarettir. *Wabi Sabi* bu kandırmacayı reddeder, 'aciz' içerisinde yaşanmakta olan ve esasında

herkesin fakir olduğu bu hayatta, geçici olan, yaşlanmakta olan, yaşanmışlıkları olan, yok olmakta olan her şeyi ritüelistik bir olgunlukla yüceltir ve değer verir. Bu yavaş yok oluş tam bir sükûnetle ve teslimiyetle karşılanmalıdır, zaten bunun dışında bir şey insanın elinden gelmez. "*Wabi Sabi* bize güzellik ve bilgi de dâhil olmak üzere her şeyin geçici ve değişken olduğunu, hiç bir şeyin kusursuz olmadığını hatırlatır. Bunun yanında *Wabi Sabi* bize, üstünlük ve kibir değil, mütevazı ve kabullenen bir tavır içinde olmamızı hatırlatır" (Martinez, 2019: 2).

Çok muhtemeldir ki, ölüm; değişimi mümkün kılan hayattaki en büyük icattır.

—Steve Jobs (Jacobs, 2011)

Suzuki (1959), *Wabi Sabi*'nin fakirlikten alınan estetik haz olarak tanımlanabileceğini ifade eder. Suzuki, fakirliği bildiğimiz günlük kullanımıyla yokluk, yoksulluk olarak değil, sahip olduğumuz materyal ve nesnelerin ağırlığından kurtulma, dünyevî mal ve mülkün omuzumuzdaki yükünün alınmasını kasteder (s. 284). Bu anlamda fakirlik korkulacak bir şey değildir, yetinme ve kanaatkârlıkla insanın bu geçici hayatta pek bir şeye ihtiyacı olmadığını, yaşamdan en basit ve temel ihtiyaçları karşılayarak haz alınabileceğini ifade eder.

Az ile yetinen en zengin kişidir; çünkü doğanın serveti kanaatkârlıktır.

—Socrates (Socrates Quotes, t. y., Erişim Tarihi: 25.08.2021)

Suzuki (1959), özellikle çay seremonisi olarak, ritüeli bütün detaylarıyla hazırladığımızda *Wabi* ve *Sabi* duygularının hissedilmesine katkı sağlayacağını söyler (s. 284). Çay seremonisi bütün olarak *Zen* felsefesinin bir meditasyon şeklinde deneyimlenmesi olarak düşünülebilir. Çay seremonisinin ruhunu ve bir bütün olarak *Zen* deneyimini oluşturan unsurlardan bazıları; *armoni* (wa), *saygıyla onurlandırma* (kei), *arınmışlık* (sei) ve *huzur* (jaku) duygularıdır (Suzuki, 1959: 273). *Rikyū*'nun ilk çay seremonisini icra ettiği kulübenin giriş kapısının oldukça alçak bir seviyede yapıldığını, girerken ve çıkarken eğilmeyi gerektirdiğinden benlik duygusundan arınma ve tevazuu hatırlatması bakımından önemli bir ayrıntı olduğundan bahsedilir (Ando, Erişim Tarihi: 16.08.2021). Benzeri bir anlayış İslam tasavvuf anlayışında, Mevlevî geleneğinde de vardır (Gölpınarlı, 1953: 343-345).

Felsefesi gereği, *Wabi Sabi* tüketim kültürü veya kapitalizmin değer verdiği kavramlara karşıttır. Tüketim kültürünün etkisinde yeni bir ürün almak ve eskiyi atmak yerine eskiye sahip çıkmak; eskimiş olanla manevi ve kişisel bir ilişki kurmak ve ona değer atfetmek *Wabi Sabi*'nin temelini oluşturur. Çokça sahip olmak yerine, az ile yetinmek, aza kanaat etmek; sahip olduğu nesneler aracılığıyla anlam aramak değil, yokluk ve hiçlik içerisinde bir anlam arayışı *Wabi Sabi* temelinde minimalizmi anlamlı bir hayat felsefesi kılmaktadır. Tüm bu sebeplerden, *Wabi Sabi* ile sosyalizmi ilişkilendirmek mümkündür. Sosyalist dünya görüşüne daha yakın İskandinav kültürü, minimalist temelde bir İskandinav tasarım anlayışında da kendini gösterir; İskandinav tasarım anlayışı ile Japon tasarım anlayışının minimalist temelde birleştiği bir tasarım olarak *Japandi* son yıllarda oldukça popülerdir. *Japandi* ile ilişkili olarak tasarımda *Wabi Sabi* etkilerini çokça görmek mümkündür.

1933'de Danimarkalı yazar *Aksel Sandemose*'nin yazdığı kurgu roman (*A fugitive crosses his tracks*), küçük bir kasaba *Jante*'deki hayatı hicvetmek amacıyla yazılmıştı. İnsanların zihinlerinin de bu küçük kasabayla sınırlı kaldığı, oraya hapsediğini düşünen *Sandemose*, *Jante*'deki hayatı ve sosyal kuralları kinayeli bir dille alaya alarak, orada geçerli olan gizli sosyal normları adeta resmî kurallarmış gibi *Jante* yasası (*Janteloven*) şeklinde sıralamıştır. Alaycı bir şekilde İskandinavların *On Emir*'i olarak ifade edilen bu kurallar şunlardır (Trotter, 2015: 2):

1. Kendini bir şey sanma,
2. Bizim kadar çok olduğunu sanma,
3. Bizden daha akıllı ve bilge olduğunu sanma,
4. Bizden daha iyi olduğunu düşünme bile,
5. Bizden çok bildiğini sanma,
6. Bizden fazla olduğunu sanma,
7. Bir işe yaradığını sanma,
8. Bize (alaycı bir şekilde) gülme,
9. Kimsenin seni umursadığını sanma,
10. Bize öğretebileceğin şeyler olduğunu sanma,

Kurgu bir romanda, hayali bir İskandinav kasabası için yazılmış bu kurallar çok ilginç bir şekilde bugün Norveç, Danimarka ve İsveç'te yaygın ve yerleşik sosyal normları oluşturmaktadır. Ancak, sanıldığına aksine bu romanın çok popüler olmasıyla bu kurallar toplumda yaygınlaşmış değildir, tam tersine toplumda yaygın ve yerleşik bu kuralları Sandemose sadece derleyip bir araya getirmiştir (Başak, 2021: 164). Bu gizli sosyal normlardan da anlaşılacağı üzere, İskandinav kültürü bireyi değil sosyal grubu, toplumu ön plana çıkarır. Kapitalizmin yaptığı gibi bireysellik ve bireysel tercihler desteklenmez; sosyal yapının ve sosyal statükonun devamı sağlanmaya çalışılır. 'Ben' duygusu ve 'ego' yerine 'biz' kavramı ön planda olmalıdır. Bu sebeple, kendinle ilgili konularda her zaman mahcubiyet ve mütevazılık olmalıdır (Ahlness, 2014: 547).

Janteloven bugün bile İskandinav kültüründen insanların içine tüm ağırlığıyla oturmuş, bireyleri rahat bırakmayan, kişisel ifadeyi engelleyip baskılayan, kendilerini ifade etmelerinin önünde gizli bir engel, adeta İskandinav toplumunun laneti gibi üzerlerinde olan kurallardır. Bu kurallar her ne kadar, bireyselliği bastıran, bireysel ifadeye ve yaratıcılığa izin vermeyen kurallar olarak görülse de, çoğu zaman hayranlıkla dile getirilen eşitlikçi İskandinav kültürü, mütevazı ve mahcup İskandinav kişilik özelliklerinin ardındaki sebeptir. *Janteloven* tahmin edildiği üzere, toplumsal yapıda sosyalizme; tasarım anlayışında ise minimalizme doğru bir eğilimi destekler nitelikte kurallardır. İskandinav toplumlarında kişisel başarıyla övmek, gurur duymak, kişisel başarıları ön plana çıkarmak bugün bile hoş karşılanmayan davranışlardır. Benzeri şekilde, ilgi çekici kıyafetler giymek, dikkat çekmek, sesini yükseltmek, fazla konuşmak, gereksiz lüksten ve gösterişten uzak durmak, parlak ve gösterişli renklerden uzak durmak, tasarımda ve hayatta minimalist bir anlayışı benimsemek, *Janteloven* ile ilişkilendirilebilecek niteliklerdir. Bu anlamda, tıpkı *Japandi* tasarım anlayışı gibi, İskandinav minimalist tarzının *Wabi Sabi* ile benzerlikleri olduğu açıktır.

Sonuç

Wabi Sabi, felsefi ve spiritüel bir kavram olarak insanın kainat ve doğa ile bütünleşmesine aracılık eden, meditasyonu ve tefekkürü mümkün kılan bir araç olarak düşünülebilir. Ortaya çıkış şekli bakımından Budizm, Taoizm ve Zen felsefelerinin bir parçası olan, insanın varoluşa ilişkin evrensel sorulara bir cevap, bunun yanında huzur bulmak için bir yöntem olarak düşünülebilir. Felsefi ve spiritüel bir çıkış noktası olan *Wabi Sabi*, somutlaşmış nesnel bir karşılığı olmasa da estetik bir kavram olarak bir durum, bir ortamı, bir anı ifade edebilmek, tasvir edebilmek için kullanılmaktadır. Günümüz toplumunda doğadan ve varoluş amacından uzaklaşmış bireyin yaşadığı bunalım, onu *Wabi Sabi* gibi spiritüel arayışlara yöneltmekte ve bunun neticesinde bir tasarım anlayışı, felsefe veya estetik sistem olarak *Wabi Sabi* ve minimalizm gibi eğilimler gözlemlenmektedir.

Bildiğimiz gibi, estetik hazın oluşum süreci duyuların çeşitli uyaranlara verdiği karmaşık reaksiyonlar aracılığı ile gerçekleşir. Bu durumda, uyaranların şiddeti ve çokluğu ise estetik hazın derinliği ve şiddeti üzerinde belirleyici olacaktır. Tüketici kültüründe pazarlama yöntemlerinin çok yoğun olarak etkisi altında kaldığımız günümüz hayatında, duyularımızın geçmişe göre daha fazla bir sıklıkla ve daha şiddetli bir şekilde uyarıldığını söyleyebiliriz. Bunu, çaydan haz alan birinin sürekli olarak günler ve haftalar boyunca hiç durmadan çay içmek zorunda kalmasına benzetebiliriz. Öyle ise, estetik hazın oluşabilmesi için, estetik uyaranların da ölçülü miktarda ve şiddette olması belirleyici olacaktır. Çevremizdeki bütün nesnelerin güzellik standartlarımızı karşıladığı ve aştığı durumlarda, uyaran eşliğini sürekli aştığı bir durumda; belirli bir süre sonra estetik duyarsızlık kaçınılmaz olacaktır. Buradan bir çıkarımla, pozitif estetik uyaranların sürekliliğinin, estetik hazın sürekliliği bakımından pek olumlu olmayacağı söylenebilir. Estetik duyarsızlık dediğimiz durum, estetik uyaran çokluğu ve şiddetinin bir neticesi olarak ortaya çıkabileceği gibi, günümüzde olduğu gibi medyada ve hayatımızda görsellerin yoğun etkisi altında olmamızın bir neticesi olarak da ortaya çıkabilir. İşte *Wabi Sabi*'yi bu anlamda, estetik duyularımızın körelmesi veya duyarsızlaşması olarak düşünmek doğru olmayacaktır. *Wabi Sabi*'yi gün boyu ışıktan gözleri rahatsız olmuş birinin, ışıkları kapatıp gözlerini dinlendirmesi veya şehrin kalabalığından yorulmuş birinin kendisiyle baş başa kalıp, doğayı ve kendini dinlemesi ve tefekkür etmesi olarak düşünmek daha doğru olabilir. Tüketim kültürünün bir sonucu olarak çokluğun bazı şeyleri değersizleştirdiğini görebiliriz; *Wabi Sabi*, duysal anlamda bu değersizleşme duygusunu aşabilmenin yöntemlerinden biri olabilir.

Yaygın kanaatle, Batı kültüründe *Wabi Sabi* kavramının bir karşılığı olmadığı düşünülmeye karşın, yukarıda bahsedilen çerçevede *sprezzatura* ile ilişkilendirmek mümkündür. Her şeyin tam bir kusursuzlukta algılanması insan duyularında bir şeylerin normal ve doğal olmadığı, bir şeylerin otantik olmadığı, bir şeylerin sentetik veya suni olduğu etkisini uyandıracaktır. Bu sebeple, kusursuzluk algısı içimizde genellikle, bir şüphe duygusu oluşturur. *Sprezzatura*, otantik olarak algılanmayacak bu sentetik güzellik algısını bozmaya yönelik, mükemmeliyeti bozacak dengeleyici bir güç veya etki olarak düşünülebilir. Farkında olalım veya olmayalım, yaşadığımız gerçekliğin otantik olduğunu hissedebilmek için bazen olumsuz duygulara ve acıya da ihtiyaç duyarız. Benzeri şekilde, bir varoluş krizi ve depresyon, hedonizmin bir neticesi olabilir. Varoluşun ağırlığını anlamlandırabilmek için duysal uyaranların en aza indirildiği bir ortamda tefekkür, meditasyon ve doğaya kaçış gibi eğilimlerin arttığını söylemek mümkündür.

Böylece, *Wabi Sabi* gibi bir felsefeye dayanan estetik anlayışların ve minimalizmin popüler kavramlar haline gelmesi kaçınılmazdır. Bu anlamda, *Wabi Sabi*'yi yokluğun estetiği olarak düşünmek mümkün olup, bunun da ötesinde yorulmuş ruhumuzun dinlenebilmesi için doğaya kaçış ve minimalizm temelinde bir estetik haz arayışı olarak görmek de mümkündür. Son olarak, her ne kadar *sprezzatura* Batı estetiğinde sanata ve üsluba ilişkin bir kavram olarak düşünülse de, *sprezzatura*'yı mümkün kılan şeylerin biçimselliğin ötesinde insana dair, insanın doğasına dair felsefi ve estetik karşılığı ve kökeni olduğu açıktır. Bu çalışmada, birbirinden çok uzakmış gibi görülen estetik sistemler içinde dahi, birbirinden haberi olmadan ilişkili estetik kavramların doğabildiği, formal estetik niteliklerle ilişkilendirilen bazı kavramların bile derinlerde daha felsefi boyutlarının olabileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklar

- Ahlness, Ellen. A. "Janteloven and social conformity in Thorbørn Egner's literature". Proceedings of the National Conference on Undergraduate Research (NCUR), University of Kentucky, Lexington, KY, 547-554, 2014.
- Ando, Tadao. What is Wabi Sabi? <http://www.nobleharbor.com/tea/chado/WhatIsWabi-Sabi.htm>, 2021. Erişim Tarihi: 16.08.2021.
- Arrigo, Michael. Wabi-Sabi and counter-culture: coaxing beauty from ugliness. [Yayınlanmamış makale, Online erişime açık], s. 1-13. Erişim linki: <http://www.michaelarrigo.com/resources/Wabi-Sabi.pdf>, 2021. Erişim Tarihi: 10.08.2021.
- Barenbrug, Carl MH. Girombelli apartment. <https://minimalissimo.com/articles/girombelli-apartment>, 2021. Erişim Tarihi: 29.07.2021.
- Basak, Rasim. "Secularization and commercialization of Rumi". Journal of Current Researches on Social Sciences, 7(2)(2017): 113-124.
- Başak, Rasim. "Sprezzatura: moda, müzik ve resimde sanatsallığı gizleme sanatı". Art-E Sanat Dergisi, 13(26)(2020): 544-575.
- Başak, Rasim. "Janteloven: Scandinavian social conformity, IKEA, minimalism and socialism of design". ARTS: Artuklu Journal of Arts and Humanities, 6(2021): 159-185. DOI: 10.46372/arts.909874
- Burke, Peter. The Fortunes of the Courtier: The European Reception of Castiglione's Cortegiano. University Park, PA: Penn State University Yayınları, 1996.
- Carlisle, Clare. Spinoza, part 1: philosophy as a way of life. The Guardian. <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2011/feb/07/spinoza-philosophy-god-world>, 07.02.2011. Erişim Tarihi: 15.09.2021.
- Castiglione, Baldassare. The Book of the Courtier, (Çeviren: C. Singleton), New York, NY: Anchor (Kitabın orijinali 1561'de yayınlanmıştır), 1959.
- Cooper, Tracy. M. "The Wabi Sabi way: antidote for a dualistic culture?" Journal of Conscious Evolution, 10(10)(2018): 1-13.
- D'Angelo, Paolo. Sprezzatura: Concealing the Effort of Art from Aristotle to Duchamp. New York, NY: Columbia University Yayınları, 2018.
- Du, Yixuan ve Joo, Song. "The influence of cultural information design and the classification of spiritual guidance, based on the cases of Japanese Wabi-Sabi". International Journal of Contents, 17(1)(2021): 27-36.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. Mevlana'dan Sonra Mevlevilik. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1953.
- Izutsu, Toshihiko. ve Izutsu, Toyo. The Theory of Beauty in the Classical Aesthetics of Japan. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 1981.
- Jacobs, Martha. R. Steve Jobs: 'Death is very likely the single best invention of life. It is life's change agent'. Huffpost. https://www.huffpost.com/entry/steve-jobs-death-is-very-likely-the_b_1026335, 26.12.2011. Erişim Tarihi: 25.08.2021.
- Kempton, Beth. Wabi Sabi: Japanese Wisdom for a Perfectly Imperfect Life. London: Piatkus, 2018.
- Lawrence, Robyn Griggs. Wabi-Sabi: the art of imperfection. Natural Home, September-October. [Derginin internet sayfasında makale]. <https://www.utne.com/mind-and-body/wabi-sabi/>, 2001. Erişim Tarihi: 18.06.2021.
- Long, Anthony A. A Stoic and Socratic guide to life. University of California: Berkeley, 2002.
- Martinez, Rudolf Cymorr Kirby. "Editorial: Wabi-Sabi and the nature of knowledge." Journal of Health and Caring Sciences, 1(1)(2019): 1-2.
- Merriam-Webster. (t.y.). Ars est celare artem. Merriam-Webster.com online sözlük. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ars%20est%20celare%20artem>, Erişim Tarihi: 17.08.2021.
- Oppland, Mike. 8 ways to create flow according to Mihaly Csikszentmihalyi. Positive Psychology. <https://positivepsychology.com/mihaly-csikszentmihalyi-father-of-flow/>, 15.02.2021. Erişim Tarihi: 11.08.2021.
- Paulicelli, Eugenia. "Fashion: the cultural economy of Made in Italy", Fashion Practice, 6(2)(2014): 155-174.
- Peterson, Jordan. Jordan Peterson on Taoism. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=O14fRj1_WGc Erişim Tarihi: 22.02.2020.
- Peterson, Jordan. Jordan Peterson, Taoist Philosophy. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=AjmYH3s-pqw> Erişim Tarihi: 13.07.2021.
- Rhee, Jongeun. "Sprezzatura: the influence of studied nonchalance on fashion", (ITAA) Annual Conference Proceedings, 102 (2013): 7-9.

- Santini, Céline. Kintsugi spirit: finding strength in imperfection. <https://esprit-kintsugi.com/en/quest-ce-que-le-kintsugi/>, 17.05.2021. Erişim Tarihi: 09.08.2021.
- Shusterman, Ronald. "Less Than Greek: Art, Perfection and Metaethics", *The European Society of The Aesthetics* [Konferans kitabında tam metin bildirisi], (2013): 5.
- Socrates Quotes. (t.y.). BrainyQuote.com. https://www.brainyquote.com/quotes/socrates_163092, Erişim Tarihi: 25.08.2021.
- Suzuki, Daisetz Teitaro. *Zen and Japanese culture*. Princeton: Princeton University Press, 1959.
- The School of Life. History of ideas: Wabi-Sabi. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=QmHLYhxYVjA&list=PL2XZFDA4TkUY5_BIV4k3ucgTeXrS2OGTX&index=12 Erişim Tarihi: 04.12.2015.
- Thomas, Ben. *The Paragone Debate and Sixteenth-Century Italian Art* [Yayınlanmamış doktora tezi], Oxford: University of Oxford, İngiltere, 1997.
- Thorlacius, Lisbeth. "The role of aesthetics in web design". *Nordicom Review*, 28(1)(2007): 63-76.
- Treviranus, Jutta. *The Value of Imperfection: the Wabi-Sabi Principle in Aesthetics and Learning*. Open ED 2010 [Konferans kitabında tam metin bildirisi]. Barcelona: <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/handle/10609/4869>, 2010. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2021.
- Trotter, Stephen Richard. "Breaking the law of Jante". *eSharp, Myth and Nation*, 23(2015): 1-24.
- Tsubaki, Andrew T. "Zeami and the transition of the concept of yūgen: a note on Japanese aesthetics". *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 30(1)(1971): 55-67.
- Zeno of Citium. Zeno of Citium Quotes. <https://citatis.com/a22202/01dfdd/>, 2021. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2021.

Görsel Kaynaklar:

- Bağlantı 1: Görsel 1: Ortamda Wabi Sabi. Vancouver Sun. <https://vancouversun.com/news/staff-blogs/how-alike-are-danish-hygge-and-japanese-wabi-sabi>, Erişim Tarihi: 16.09.2021.
- Bağlantı 2: Görsel 2: Cha no yu, çay seremonisi. Chawan-Teabowl.com. <https://chawan-teabowl.com/chanoyu-japanese-tea-ceremony/>, Erişim Tarihi: 16.09.2021.
- Bağlantı 3: Görsel 3: Çay kulübesi. Japanese tea house. <https://lakemissoulateacompany.com/japanese-tea-house-teaism-in-missoula-by-christina/>, Erişim Tarihi: 13.09.2021.
- Görsel 4, 5, 6: Raku seramik örnekleri, Pelin Karakaş, Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Bursa.
- Bağlantı 7: Görsel 7: Modern architect magazine. <https://modernarchitectmagazine.com/bila-wabi-sabi-apartment-sergey-makhno-architects/>, Erişim Tarihi: 16.09.2021.
- Bağlantı 8: Görsel 8: Wabi Sabi. <https://medium.com/@kanalapp/wabi-sabi-29944eb0c0f1>, Erişim Tarihi: 16.09.2021.

SEARCHING FOR MEANING IN EASTERN AND WESTERN AESTHETICS: WABI SABI AND SPREZZATURA CONNECTION

Rasim BAŞAK

ABSTRACT

Wabi-Sabi may be associated with *sprezzatura* in terms of its use and meaning. Faultlessness and perfection creates feelings of doubt about authenticity and legitimacy as provoking feeling of artificiality in our senses. *Sprezzatura* may be regarded as a balancing factor against synthetic feelings of perfection. It is a prevalent opinion that hedonism and over indulgence may turn into depression and eventually turn into an existential crisis. *Cha no yu* is a ceremonial tea ritual structured in the 16th Century Japan by *Rikyū* based on a philosophy to contemplate about existence. Tranquility and peace experienced during this ritual constructed around *Zen* philosophy, as a contemplative process in the spirit of *Wabi Sabi*. *Wabi Sabi* and *sprezzatura*, both require authenticity and effortlessness in unification with nature and existence. The values related to *Wabi-Sabi* such as simplicity, austerity, modesty, humility, imperfection, authenticity, and asymmetry are the reflections of spiritual-existential reality and they also show associations with *sprezzatura*. *Wabi-Sabi* and *sprezzatura* are investigated in this study within their stylistic characteristics, roots, and philosophical backgrounds. The study was designed as phenomenology. Conceptual discourse analysis and content analysis methods were employed to analyze information. *Wabi-Sabi* is also investigated in relation to *Stoicism*, *Janteloven*, and minimalism.

Keywords: minimalism, janteloven, buddhism, zen, stoicism